

Słowa kluczowe: współpraca, wierni chrześcijanie, zasady życia społecznego, II Sobór Watykański, prawo i obowiązek

Ks. Piotr Wierzbicki

ZASADA WSPÓŁPRACY PRAWEM I OBOWIĄZKIEM

WSZYSTKICH WIERNYCH CHRZEŚCIJAN W PRAWODAWSTWIE KOŚCIOŁA

Współpraca jest pojęciem używanym powszechnie, mówi się o jej konieczności w różnych społecznościach kościelnych i świeckich, zwraca się na nią uwagę przy uprawnieniu wiernych do stowarzyszania się i podejmowaniu wspólnych dzieł. W związku z tym uzasadnione zdaje się pytanie o wolę prawodawcy wobec stosowania zasady współpracy w Kościele, czy jest to jedynie prawo, czy również obowiązek; jakie są jej przesłanki oraz podmioty, których dotyczy.

Wierni chrześcijanie od samego początku doświadczają siły działania wspólnotowego we współpracy z innymi. Pojedynczy wierny jest narażony na porażkę i zwątpienie, natomiast razem z innymi łatwiej pokonuje pojawiające się przeszkody. Jezus Chrystus, wysyłając swoich uczniów na głoszenie Ewangelii, zawsze posyłał ich po dwóch (Mk 6,7; Łk 10, 1). Kiedy wzywał do modlitwy, mówił: „Gdzie są dwaj albo trzej zebrani w imię moje tam jestem pośród nich” (Mt 18,20). Gromadził apostołów w Wieczerniku by spożyć paschę (Mt 26, 18; Mk 14,14), kiedy objawiał się po zmartwychwstaniu również przychodził do wspólnoty uczniów (J 20, 19). Apostołowie od samego początku swojej działalności doświadczali siły związanej ze wspólną pracą (Dz 2, 1).

Ojcowie II Soboru Watykańskiego przypomnieli w swoim nauczaniu obraz Kościoła jako Ciała Chrystusowego, z którego wynika, że jest on wspólnotą równoprawnych członków. W niej każdy wierny ma swoje zadanie do wypełnienia i miejsce, którego nie może zająć inny. Dlatego ważne jest, by każdy wносił swoje charyzmaty, umiejętności do wspólnej troski Kościoła o zbawienie dusz. Zarówno duchowni jak i świeccy tworzą jedno Ciało, ich wspólna działalność buduje Kościół. Nawet jeśli działają osobno, to każdy ich czyn powinien służyć wspólnocie. Taka wizja Kościoła została skodyfikowana przez prawodawcę w Kodeksie Prawa Kanonicznego 1983 r., który zobowiązał wszystkich wiernych do współpracy i wyznaczył duchownym i świeckim odrębne zadania. Wierni chrześcijanie zostali zdefiniowani jako ci, którzy przez chrzest zostali wszczępieni w Chrystusa i stali się na swój sposób uczestnikami posłannictwa Chrystusa, powołanymi zgodnie z własną pozycją do wypełnienia misji, jaką Bóg powierzył pełnić Kościołowi w świecie (kan. 204). Termin *christifideles* ustawodawca odnosi do osób trwających w pełnej wspólnocie z Kościołem katolickim (kan. 205).

Zanim zostanie przeanalizowana zasada współpracy a także przedstawione jej cele, należy wyjaśnić pojęcie współpracy i przedstawić jej teologiczno-prawne przesłanki.

Pojęcie współpracy

Współpraca w słowniku języka polskiego jest definiowana jako praca razem z kimś, w porozumieniu z kimś, jako pomoc, działalność prowadzona wspólnie przez jakieś osoby, instytucje. Znaczenie to jest bliskie słowu „współdziałanie”, które oznacza „działanie, funkcjonowanie wspólnie z kimś, pomaganie komuś w jakiejś działalności”.¹ Pierwszy człon wyrazu, „współ-”, wskazuje na wspólny udział, wspólne lub jednoczesne występowanie tego, co oznacza drugi człon.² Czasem mówi się o współpracy, mając na myśli działalność prowadzoną na czyjeś zlecenie, często wiążącą się ze zdradą lub działaniem na czyjąś niekorzyść, np. współpracownik służb specjalnych w czasach komunistycznych.

W KPK 83 używane są dwa łacińskie słowa podobne znaczeniowo. *Cooperatio* – oznaczające współpracę, współdziałanie, współudział, pomoc w czymś. *Cooperatio ad peccatum* używane było do określenia pomocy w grzechu,³ dlatego

1 Zob. S. Skorupka, H. Auderska (red.), *Współpraca, Mały Słownik Języka Polskiego*, Warszawa, 1968, s. 913.

2 Zob. *współ*, w: *tamże*, s. 912.

3 Zob. A. Jougan, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Poznań 1958, s. 29.

też mogło mieć zabarwienie negatywne, i *allaboratio*, które głównie oznacza współdziałanie.⁴

Człowiek jako istota społeczna ma naturalną skłonność do zrzeszania się, dlatego powinien współpracować z innymi i razem dążyć do osiągnięcia dobra.⁵ Współdziałanie umożliwia przekazywanie sobie wiedzy, chronienie własnych praw i wypełnianie obowiązków, zachęcanie do tego, by starać się o dobra duchowe, ponadto daje wspólną radość z przeżywania wartości a także pomaga przyswajać sobie wartości posiadane przez innych (*Pacem in terris* 36).

Rozwój osoby powinien łączyć się z rozwojem ludzkości dokonywanej wspólnym wysiłkiem. Dlatego słuszne są dążenia do łączenia wysiłków we wspólnym budowaniu pomysłowości rodzaju ludzkiego na płaszczyźnie rodziny, grup społecznych, narodów, różnych instytucji i organizacji międzynarodowych.⁶ Na płaszczyźnie państwa winien istnieć pozytywny porządek prawny, aby współpraca różnorodnych organów władzy państwowej przynosiła pomyslnie skutki (GS 75).⁷

Przesłanki teologiczno-prawne współpracy

Zanim zostaną przeanalizowane przesłanki teologiczno-prawne współpracy świeckich z duchownymi, należy zwrócić uwagę na podstawową konieczność współpracy człowieka z Bogiem w celu otrzymania usprawiedliwienia wysłużonego nam przez Jezusa Chrystusa. Syn Boży przez swoją śmierć i zmartwychwstanie uwalnia ludzi od grzechu, owoce Jego dzieła zostają udzielone w sakramentach świętych a łaska upodabnia do sprawiedliwości Boga. Nie jest to możliwe bez współpracy między łaską a wolnością człowieka. Wolność człowieka wyraża się przez przyzwolenie wiary na słowo Boże, które wzywa do nawrócenia, oraz przez współdziałanie z Duchem Świętym uzdalniającym do realizacji przykazania miłości (KKK 1992-1993).⁸ Życie moralne człowieka jest wyrazem współdziałania z zamysłem Bożym, który Bóg chce przeprowadzić w historii (KKK 2062); również modlitwa chrześcijańska jest współpracą z Jego Opatrznością i z Jego zamysłem miłości do ludzi (KKK 2738).

4 Zob. *tamże*, s. 157.

5 Zob. Ioannes pp. XXIII, *Pacem in terris*, AAS 55(1963), s. 257-304; tekst polski w: M. Radwan (red.), *Dokumenty Nauki Społecznej Kościoła*, Rzym-Lublin 1996, nr 31.

6 Zob. Paulus pp. VI, *Populorum progressio*, AAS 59(1967), s. 258-299; tekst polski w: M. Radwan (red.), *Dokumenty Nauki Społecznej Kościoła*, dz. cyt., nr 43.

7 Zob. J. Krukowski *Podstawy współdziałania Kościoła i państwa*, „Kościół i Prawo” 8 (1992), s. 19-25.

8 *Catechismus Catholicae Ecclesiae*, LEV 1997; tekst polski: *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 2002 (dalej: KKK).

Zadaniem Kościoła dzisiaj jest współpracować z posłaniem Chrystusa i Ducha Świętego, które jest związane z przyjściem królestwa Bożego (KKK 2632). Przykładem takiego współdziałania z łaską Bożą jest Najświętsza Maryja Panna, od której *fiat* zależało wcielenie Jezusa Chrystusa (KKK 488, 5010), i która współuczestniczyła w dziele Zbawiciela (AA 4),⁹ dlatego też jest Ona orędowniczką i patronką ludzkiego współdziałania z Bogiem (KKK 2675) oraz apostołskiej działalności świeckich (AA 4).

Współpraca z Bogiem powinna owocować współpracą z ludźmi we wspólnocie wierzących, w której wynikające z chrztu wspólne powołanie wszystkich wiernych do budowania Kościoła znajduje swoje zastosowanie.

Pierwszą i najważniejszą przesłanką teologiczno-prawną współpracy wszystkich wiernych, a więc również świeckich z duchownymi, jest nauka Ojców soborowych o Kościele jako Ludzie Bożym oraz Kościele rozumianym jako *communio* (np. LG 4, 8,13-15, 18, 21, 24-25; GS 32),¹⁰ o jedności i różnicach między kapłaństwem wspólnym i służebnym, o własnej tożsamości świeckich i duchownych, która różnicuje ich specyficzne zadania w jednym posłannictwie Kościoła.¹¹ Myśl ta została przedstawiona za pomocą dwóch obrazów: Ludu Bożego i Ciała Chrystusa.

Kościół jako Lud Boży, jak nowy naród wybrany (jest to biblijne nawiązanie do Izraela – pierwszego narodu wybranego), jest przez Chrystusa odkupiony i prowadzony do nowego królestwa Bożego, które zapoczątkowane na ziemi ma dopełnić się podczas powtórnego przyjścia Pana (LG 9). Ten lud, którego Głową jest Chrystus, został ustanowiony do wspólnoty życia, gdyż Bogu spodobano się zbawić człowieka nie pojedynczo, ale we wspólnocie. Jest on używany przez swojego Założyciela jako narzędzie zbawienia wszystkich i posłany do całego świata, jako światłość świata oraz sól ziemi (por. Mt 5, 13-16). W celu spełnienia tego zadania Kościół został wyposażony w słowo Boże, sakramenty, nadprzyrodzone dary, tj. charyzmaty, udzielane przez Ducha Świętego poszczególnym wiernym oraz we władzę. Sposób korzystania z tych środków wymaga zarówno od osób duchownych jak i świeckich współpracy i współodpowiedzialności za wykonanie misji Kościoła.¹²

9 Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Decretum de apostolatu laicorum Apostolicam Actuositatem* (18.11.1965), AAS 58 (1966), s. 757-787; tekst polski w: *Dekret o apostolstwie świeckim „Apostolicam auctuositatem”*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 2002, s. 377-401.

10 Zob. Kongregacja Nauki Wiary, *List do Biskupów Kościoła Katolickiego o niektórych aspektach Kościoła pojętego jako komunია*, „*Communio notio*”, AAS 85 (1993), s. 838-850, tekst polski w: J. Królikowski, Z. Zimowski (przeł. i red.), *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966-1994*, Tarnów 2010, s. 470-483.

11 Zob. Cz. Krakowiak, *Teologiczne i normatywne zasady współpracy świeckich w ministerialnej postudze kapłanów*, RT 48/8 (2001), s. 45.

12 Zob. E. Górecki, *Współpraca duszpasterzy i katolików świeckich*, AK t. 120(1993), s. 98.

Przedstawiony obraz Kościoła uwydatnia, istniejący obok indywidualnego, wspólnotowy i społeczny wymiar procesu zbawienia. Jest on niezmiernie ważny do właściwego rozumienia Kościoła i chroni przed indywidualizmem religijnym rozbi-
jającym wspólnotę i niweczącym współpracę.

Drugim obrazem soborowym, ukazującym Kościół jako komunie osób, trwającą w jedności lecz zróżnicowaną, jest porównanie wspólnoty wiernych do Ciała Chrystusa (Rz 12, 4-8; 1Kor 12,12-31; Kol 1,18). Każdy z członków ma w nim swoje określone miejsce i pełni określone funkcje, które są rozdzielane przez Ducha Świętego w celu posługiwania wspólnocie Kościoła (LG 7). Ten obraz pozwala zrozumieć organiczną jedność Kościoła i jednoczesną harmonijną różnorodność, a także jego ścisły nadprzyrodzony związek z Jezusem Chrystusem, który jest Głową tego Mistycznego Ciała.¹³ To właśnie Chrystus jest źródłem nadprzyrodzonego życia Kościoła i nim kieruje, co ma szczególne odzwierciedlenie w Eucharystii. Ojcowie Soboru wielokrotnie¹⁴ odwołują się do Listu św. Pawła do Koryntian: „Jeden jest chleb, przeto my liczni, tworzymy jedno ciało. Wszyscy bowiem bierzemy z tego samego chleba” (1Kor 10, 17). Zatem spożywanie jednego chleba jest racją i źródłem tworzenia jednego ciała (LG 7). Eucharystia w najwyższym stopniu urzeczywistnia i wyraża jedność wspólnoty. Poszczególni członkowie mogą się jednoczyć również przez modlitwę, cierpienia, przez współdziałanie w dobrym i współuczestnic-
two w sprawach Bożych. Wielość narodów, języków, różnorodność charyzmatów i funkcji nie przeszkadza zasadniczej podstawowej więzi, gdyż społeczność kościel-
na jest organizmem żywym i bogatym w swojej różnorodności.¹⁵

Obraz Kościoła jako Ciała Chrystusa uzupełnia pierwszy i pozwala zrozu-
mieć specyficzną dla każdego wiernego relację do Chrystusa-Głowy a także relacje
różnych członków do siebie nawzajem wewnątrz wspólnoty. Jeszcze dokładniej mo-
żemy więc dostrzec głębię wzajemnych relacji duchownych i świeckich oraz koniecz-
ność ich współpracy. Ojcowie Soboru nauczają, że „pasterze i pozostali wierni zwią-
zani są ze sobą przez konieczne, wzajemne odniesienia; pasterze Kościoła, idąc za
przykładem Pana, sobie nawzajem i innym wiernym oddają posługi duchowe, wierni
zaś ochoczo świadczą wspólnie pomoc pasterzom i nauczycielem. Tak to w rozmaito-
ści dają świadectwo jedności przedziwnej w Ciele Chrystusowym” (LG 32).

13 Zob. *tamże*.

14 SC 7, 59, 84, 99; LG 7, 8, 17, 32, 48, 49, 50; GS 45; *Ad gentes* 4, 5, 7; PO 2, 5.

15 Zob. M. Żurowski, *Uprawnieni do współuczestniczenia w kościelnej wspólnocie wspólnot*, Warszawa 1979, s. 18-19.

Zasada współpracy w prawodawstwie Kościoła

Zasada współpracy należy do podstawowych reguł życia społecznego. Człowiek jako istota społeczna w ciągu swojego życia przynależy do różnych struktur, układów, zależności od innych ludzi, które rządzą się zasadami pośrednio wynikającymi z prawa naturalnego. W sprawowaniu władzy przez duchownych powinny być respektowane ogólne zasady życia społecznego, obowiązujące w każdej ludzkiej społeczności, jednak z poszanowaniem specyficznej natury Kościoła zawierającej elementy pochodzenia boskiego. Nie można naruszyć przesłanek teologicznych określających strukturę hierarchiczną Kościoła. Obok fundamentalnych zasad życia społecznego: zasady dobra wspólnego, solidarności i pomocniczości należy zwrócić uwagę na istnienie i rolę zasady współpracy. Wszystkie zasady wzajemnie się zazębiają i dopełniają.¹⁶

Zagadnienie współpracy w prawie kanonicznym rozwijało się wraz z rozwojem nauki społecznej Kościoła. Wyraz *collaboratio i cooperatio* był znany w kanonistyce na określenie współpracy *in malum*, która była rozróżniana na *cooperatio formalis, materialis, activa i passiva*,¹⁷ lub też odnoszona wręcz do *delictum*.¹⁸ Znany był również w prawie kanonicznym termin *cooperator* odnoszący się do wikariusza wspomagającego proboszcza.¹⁹

Prawodawca KPK 83 szerzej rozumie powyższe zagadnienie i stosuje go częściej, niż czyniono to wcześniej. Oprócz współpracy w dokonaniu zabójstwa czy spędzenia płodu (kan. 1041, 4°) w kan. 211, 225, 275 i 384 została zawarta zasada współpracy dotycząca wszystkich wiernych chrześcijan, świeckich i duchownych. Ustawodawca proklamuje w kan. 225, że obowiązuje ona cały Lud Boży działający przez poszczególne jednostki jak i wspólnie, razem z innymi wiernymi zorganizowanymi w zespoły, organy kolegialne czy stowarzyszenia. Chrześcijanie mają prawo i obowiązek współpracować – każdy zgodnie ze swoim powołaniem oraz

16 Zob. Z. Podlecki, *Kanoniczne aspekty zasady pomocniczości*, w: A. Dębiński, G. Górski (red.), *Historia et ius. Księga pamiątkowa ku czci Księdza Profesora Henryka Karbownika*, Lublin 1998, s. 409; J. Krukowski, *Kolegialne organy konsultacyjne w Kościołach partykularnych (wprowadzenie do problematyki)*, w: J. Krukowski, T. Rozkrut (red.), *Struktury kolegialne w Kościele partykularnym. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej przez Stowarzyszenie Kanonistów Polskich, Towarzystwo Naukowe KUL i Wyższe Seminarium Duchowne w Tarnowie*, Tarnów 2004, s. 28-29.

17 Zob. A. Ottaviani, *Institutiones iuris publici ecclesiastici*, Romae 19594, t. II, s. 74.

18 *Concurrentes ad delictum* (kan. 2209, 2211, 2231, KPK 17); zob. Mattaeus a Coronata, *Institutiones iuris canonici*, Romae 1951, t. IV, nr 1673.

19 Zob. J. Glemp, *Współdziałanie w Kościele jako zagadnienie prawne po Soborze Watykańskim II*, „Studia Gnesnensia” t. 1 (1975), s. 213.

stosownie do darów otrzymanych od Ducha Świętego – w misji, którą Chrystus powierzył Kościołowi (kan. 225 § 1).²⁰

Zasada współpracy wiernych świeckich z duchownymi znajduje zastosowanie w zarządzaniu Kościołem. Jest ona określona w kan. 129 § 2, który stanowi, że „w wykonywaniu władzy [rządzenia] mogą współdziałać wierni świeccy, zgodnie z przepisami prawa”. W języku łacińskim na określenie współpracy użyto czasownika *Cooperami* – co tłumaczy się jako „współdziałanie”. W. Góralski, wyjaśniając ten kanon, pisze o możliwości współpracy świeckich w wykonywaniu tej samej władzy rządzenia.²¹ Użycie słowa „współpraca” na określenie łacińskiego słowa *cooperari* znajduje uzasadnienie w słowniku łacińsko-polskim.²²

Powyższa norma jest owocem prac Ojców soborowych, którzy uznali, że należy zmienić kan. 118 z KPK 17 zabraniający powierzania świeckim funkcji związanych z wykonywaniem jurysdykcji kościelnej,²³ a także odejść od stwierdzenia IV Soboru Laterańskiego, że świeccy mają w Kościele obowiązek słuchania, a nie władzę rządzenia.²⁴ Ojcowie Soboru nauczają, że „ludzie świeccy mogą być powoływani w różny sposób do bardziej bezpośredniej współpracy z apostołatem hierarchii (...) Ponadto zdadni są do tego, aby hierarchia przybierała ich do pomocy w wykonywaniu pewnych zadań kościelnych służących celowi duchowemu” (LG 33).

Kongregacja ds. Biskupów umieszcza zasadę współpracy pośród zasad, jakimi powinien kierować się biskup w sprawowaniu swojego urzędu pasterskiego (AS 55-62).²⁵ „Eklezjologia komunii zobowiązuje biskupa do wspierania wszystkich członków ludu chrześcijańskiego w uczestniczeniu w jedynej misji Kościoła (...). W rządzeniu diecezją biskup winien chętnie uznawać i szanować ów zdrowy pluralizm odpowiedzialności oraz słuszną wolność, zarówno pojedynczych osób jak i poszczególnych stowarzyszeń”. Powinien on pobudzać do odpowiedzialności

20 Zob. J. H. Provost, *The Participation of the Laity in the Governance of the Church*, „Studia Canonica” 17/2(1983), s. 434; J. Dyduch, *Obowiązki i prawa wiernych świeckich w prawodawstwie soborowym*, Kraków 1995. cyt., s. 44-47.

21 Zob. W. Góralski, *Udział laikatu w sprawowaniu władzy rządzenia w Kościele*, „Chrześcijanin w świecie” 7(1988), s. 85.

22 J. Sondel, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków 1997, s. 225.

23 Zob. J. Dyduch, *Obowiązki i prawa wiernych świeckich w prawodawstwie soborowym*, dz. cyt., s. 157.

24 „Ludzie świeccy, choćby nawet oddani sprawom religii, nie mają żadnej władzy decydowania w sprawach kościelnych: zobowiązani są do posłuszeństwa, a nie do rozkazywania”; Sobór Laterański IV 44,1, w: A. Baron, H. Pietras (red.), *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst grecki, łaciński, polski, Konstantynopol IV, Lateran I, Lateran II, Lateran III, Lateran IV, Lyon I, Lyon II, Vienne*, t. II: (869-1312), Kraków 2002; zob. W. Góralski, *Udział laikatu w sprawowaniu władzy rządzenia w Kościele*, art. cyt., s. 81.

25 Congregatio pro Episcopis, *Direttorio Apostolorum Successores per il minister pastorale dei vescovi (22.04.2004)*, LEV 2004; tekst polski: *Dyrektorium „Apostolorum succesores” o pasterskiej posłudze biskupów*, w: W. Kacprzyk, M. Sitarz (red.), *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, Lublin 2006, s. 517-711. (dalej: AS).

różne instytucje i osoby i ożywiać tych, którzy pełnią różne urzędy i sprawują różne zadania, okazując im swoje zaufanie (AS 59).

Jan Paweł II zachęca zarówno pasterzy Kościoła jak i wiernych świeckich do owocnej i braterskiej współpracy opartej na szacunku i serdeczności. Tylko wtedy całe bogactwo darów, jakimi Bóg obdarza Kościół, może owocnie i w sposób uporządkowany przyczyniać się do jego rozwoju (Ch L 31).²⁶ Dzięki takiej współpracy umacnia się w świeckich poczucie odpowiedzialności, wzmacnia się zapał i łatwiej łączą oni swoje siły z siłami pasterzy w jednym celu. Zaś pasterze, wspierani doświadczeniem świeckich, zdobywają cenniejszy i odpowiedni sąd zarówno w sprawach duchowych, jak i doczesnych (LG 37).

Stosowanie zasady współpracy regulują inne zasady życia społecznego, które mogą ją czasem ograniczać. Do podstawowych zasad zasługujących na uwagę należą: zasada pomocniczości²⁷ i dobra wspólnego oraz zasada praworządności. Powinny być one realizowane zwłaszcza między organami władczymi a konsultacyjnymi organami w Kościele partykularnym, w skład których wchodzi również wierni świeccy. Biskup diecezjalny, zgodnie z zasadą subsydiarności (pomocniczości), w celu osiągnięcia dobra wspólnego powinien korzystać z pomocy kolegialnych organów konsultacyjnych, by poznać, jakie są rzeczywiste potrzeby powierzonych jego trosce pastoralnej wiernych oraz respektować ich prawo do udziału w realizacji misji Kościoła w świecie. Nie może on postępować przy tym tak, jakby te organy były zbędne, zaś organy kolegialne są zobowiązane do udzielania mu pomocy. Zasada praworządności we współpracy między biskupem a organami pomocniczymi zakłada poszanowanie obowiązków i uprawnień, jakie przysługują wszystkim wiernym w Kościele, oraz zachowanie norm kompetencyjnych dotyczących stanowienia aktów administracyjnych oraz norm proceduralnych na etapie przygotowania aktów administracyjnych przez biskupów diecezjalnych.

Warto zauważyć, że istnieją granice współpracy biskupów z kompetentnymi organami pomocniczymi. Przede wszystkim organy pomocnicze nie mogą spełniać funkcji zarezerwowanych organom hierarchicznie wyższym. Również biskup jest ograniczony w sprawowaniu swojej władzy, bowiem są sytuacje, w których prawodawca zobowiązuje do respektowania kompetencji powierzonych organom konsultacyjnym na etapie postępowania przygotowawczego. W określonych przy-

26 Joannes Paulus pp. II, *Adhortatio apostolica postsynodalis Christifideles laici* (30 XII 1988), LEV 1989; tekst polski: Jan Paweł II, *Posynodalna adhortacja apostolska „Christifideles laici”*, Poznań 1989, (dalej: ChL).

27 Zob. szerzej: J. Krzywda, *Hierarchiczny ustrój władzy w Kościele a zasada pomocniczości*, w: A. Dębiński, K. Orzeszyna, M. Sitarz (red.), *Ecclesia et Status. Księga jubileuszowa z okazji 40-lecia pracy naukowej Profesora Józefa Krukowskiego*, Lublin 2004, s. 467-482.

padkach prawo zobowiązuje biskupa do zasięgnięcia rady lub uzyskania zgody przed podjęciem ostatecznej decyzji.²⁸

Zagadnienie obecności zasady współpracy w prawie kanonicznym, jak zauważa J. Glemp, wchodzi w problematykę prawną Kościoła przede wszystkim przez to, że „podobnie jak pojęcie kolegialności, subsydiarności i postawy dialogu, wchodzi w zakres konstytucyjnych norm Kościoła, i z woli Kościoła przybiera formy zinstytucjonalizowane. Pracować razem to nie tylko pożytek i konieczność, ale to cecha charakterystyczna dzisiejszych czasów”.²⁹

Zasada współpracy prawem i obowiązkiem

Zasada współpracy jest prawem i obowiązkiem wszystkich chrześcijan (kan. 225 § 1; 211).³⁰

„Obowiązek”, „konieczność”, „powinność”, te słowa ukazują rzeczywistość wymuszającą na podmiocie, którego dotyczą, podjęcie konkretnych zadań odbieranych przez niego jako powinność.³¹ Język łaciński używa dwóch czasowników: *debere* i *obligare*. *Debere* tłumaczone jest na język polski jako „być winnym”, „dłużnym”, „być zobowiązanym”, „musieć”; „być wdzięcznym”, „być poddanym”. Od tego czasownika pochodzą rzeczowniki: *debita*, *-ae* – oznaczający „konieczność”, „potrzebę” oraz *debitum*, *-i* oznaczający „dług”, „należność”, „powinność”, „zobowiązanie”, ale też „wina” i „grzech”.³² Czasownik *obligare* oznacza „wiązać”, „zobowiązać się”, „ograniczać”, „zastawiać”, „obciążać hipotekę”. Od tego czasownika pochodzi rzeczownik *obligatio*, *-onis* oznaczający „przywiązanie”, „zastaw”, „zobowiązanie”, „poręczenie”, „obowiązek”, „wierzytelność”, „powinność”.³³ Język prawny tak ukształtował tłumaczenie tego słowa, że wskazuje ono konkretną pozycję prawną, zobowiązanie prawne. U źródeł jego rozumienia jest prawo rzymskie. Prawnicy używali tego słowa do wyrażenia, charakterystycznego dla języka prawnego, oznaczającego *vinculum iuris*, czyli węzła, który łączy dwie strony relacji prawnej. Dlatego słowo to zaczęto odnosić do praw wierzyciela i obowiązków dłużnika. Techniczne wyrażenie przeniknęło później do języka filozofów i moralistów,

28 Zob. J. Krukowski, *Kolegialne organy konsultacyjne w Kościołach partykularnych (wprowadzenie do problematyki)*, dz. cyt., s. 28-29; M. Sitarz, *Competentes of Collegial Organs in a Particular Church in the Exercise of Executive Power According to the Code of Canon Law of 1983*, Lublin 2013, s. 35-37.

29 J. Glemp, *Współdziałanie w Kościele jako zagadnienie prawne po Soborze Watykańskim II*, art., cyt., s. 226.

30 Szerzej zob. J. Dyduch, *Obowiązki i prawa wiernych świeckich w prawodawstwie soborowym*, dz. cyt., s. 44-47.

31 Zob. T. Gałkowski, *Prawo-Obowiązek*, Warszawa 2007, s. 42.

32 Zob. A. Jougan, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, dz. cyt., s. 173-174.

33 Zob. *tamże*, s. 455.

przyjmując znaczenie bliskie słowu *debere* i oznaczało szeroko pojęte obowiązki moralne.³⁴

Etymologicznie łacińskie słowo *debere* pochodzi od dwóch słów *de* i *habere* i oznacza, że coś się otrzymało i należy to zwrócić. Termin ten w powszechnym rozumieniu oznacza czynność, którą należy wykonać jako obowiązkową, lub obowiązek moralny, na mocy którego człowiek jest zmuszony podjąć lub przerwać jakieś konkretne działanie. Słowo to wskazuje przede wszystkim konieczność działania lub zaniechania czegoś niezależnie od tego, czy celem jest jakiś inny podmiot, czy też nie. Inaczej jest z łacińskim słowem *obligo*, które ukazuje konieczność działania w odniesieniu do drugiego podmiotu.³⁵

Wiele języków europejskich zachowało w formie współczesnej dwa niezależne słowa, natomiast język polski tłumaczy oba terminy jako „obowiązek”. Precyzja języka czasami prowadzi do rozróżnienia na: „obowiązek” i „zobowiązanie”. Tam, gdzie mamy do czynienia z obowiązkiem jakiegoś działania względem innego podmiotu, mówimy często o zobowiązaniu wobec kogoś. Natomiast, gdy mamy konieczność działania bez odniesienia do innego podmiotu, mówimy, że mamy obowiązek takiego postępowania. Dlatego w języku polskim mówi się np. o obowiązku sumienia, a nie o zobowiązaniu sumienia.³⁶

Prawodawca kodeksowy do nazwania zbioru praw i obowiązków używa słowa *obligatio*. Jest ono użyte w kan. 225 § 1 w celu wyrażenia obowiązku współpracy. Natomiast w kan. 211 prawodawca używa jeszcze innego słowa: *officium*, -ii; tłumaczonego na język polski jako „służba”, „pełnienie służby”, „służbowe stanowisko”, „powołanie”, „urząd”, „zakres działania”, „obowiązek”, „zobowiązanie”, „powinność”, „spełnianie obowiązku”,³⁷ przez co jeszcze bardziej wyraził związek tej zasady z misją Kościoła.

Prawo do współpracy natomiast wyrażone jest za pomocą łacińskiego słowa *ius*. Określenie to wskazuje na sferę możliwości, bardziej przyzwolenia niż obowiązku, ukazuje rzeczywistość przysługującą wiernym.³⁸ Prawo do współpracy znajduje się w grupie praw pochodzących z prawa Bożego i związanych z uczestnictwem wiernych w potrójnej misji Chrystusa powierzonej im za pośrednictwem sakramentu chrztu i bierzmowania.³⁹ Występuje ono obok prawa otrzymywania

34 Zob. T. Gałkowski, *Prawo-Obowiązek*, dz. cyt., s. 42-43.

35 Zob. *tamże*, s. 45.

36 Zob. *tamże*, s. 43-44.

37 Zob. A. Jougan, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, dz. cyt., s. 463-464.

38 Zob. T. Gałkowski, *Prawo-Obowiązek*, dz. cyt., s. 342-343.

39 Zob. J. Krukowski, *Komentarz do kan. 211*, w: tenże (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1,

słowa Bożego i sakramentów (kan. 213), prawa do obrządku i własnej drogi życia duchowego (kan. 214) oraz prawa do apostołskiej działalności (kan. 216).⁴⁰

Wierny ma prawo i jednocześnie obowiązek uczestniczyć życiu wspólnoty, przyczyniając się tym samym do jej rozwoju. Aktywna pozycja sprawia, że ma on nie tylko prawa uczestniczenia w życiu wspólnoty, otrzymywania od niej pomocy, ale jest też zobligowany do tego, by samemu współpracować, czy udzielać pomocy innym. Ojcowie soborowi przypominają, że to prawo i obowiązek wierni otrzymują na mocy zjednoczenia z Chrystusem-Głową (AA 3). Prawa w Kościele są ściśle związane z obowiązkami, podmiot praw jest jednocześnie podmiotem obowiązków. Uwidacznia się to najbardziej wtedy, gdy wierny, stając się podmiotem praw, staje się jednocześnie podmiotem obowiązków, a bez praw nie mógłby wypełnić obowiązków. Korzystanie z praw przyczynia się do spełnienia obowiązków, które ze swej strony świadczy o dynamice posiadanych praw.⁴¹

Problematyka praw i obowiązków w Kościele nie jest podobna do istniejącej między człowiekiem a wspólnotą państwową, gdzie obowiązki jednostki ukazują zobowiązania wobec państwa. W Kościele nie ma sprzeczności między interesem jednostki a interesem wspólnoty, a jedność praw i obowiązków wypływa z samej struktury wspólnoty kościelnej rozumianej jako *communio*.⁴²

Prawo i obowiązek współpracy ma charakter osobisty, personalny, przysługujący wszystkim ochrzczonym na zasadzie równości jako prawo wrodzone,⁴³ dlatego też kan. 211 jest umieszczony w zbiorze praw i obowiązków wszystkich wiernych. Może być realizowany zarówno indywidualnie jak i kolegialnie. Ponieważ prawo to istnieje w Kościele, dlatego powinno być realizowane we wspólnocie wszystkich wiernych, duchownych, zakonników i wiernych świeckich, razem z biskupem, który jest odpowiedzialny za koordynację tej współpracy (AS 108-111).⁴⁴

Cele współpracy wiernych chrześcijan

Celem współpracy każdej społeczności jest dobro wspólne. Również Kościół powinien dążyć do jego osiągnięcia. Jednak w sytuacji Kościoła, który jest nie

Księga II: *Lud Boży*, Poznań 2005, s. 27; M. Sitarz, *Kompetencje organów kolegialnych w Kościele partykularnym w sprawowaniu władzy wykonawczej, według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, Lublin 2008, s. 35-36.

40 Zob. T. Galkowski, *Prawo-Obowiązek*, dz. cyt., s. 338.

41 Zob. *tamże*, s. 378.

42 Zob. *tamże*, s. 378-379.

43 Zob. J. Krukowski, *Komentarz do kan. 211*, dz. cyt., s. 27.

44 Zob. *tamże*; M. Sitarz, *Kompetencje organów kolegialnych w Kościele partykularnym*, dz. cyt., s. 35-36.

tylko społecznością ziemską, lecz również wspólnotą wiary, cel nie ogranicza się wyłącznie do doczesności.

Ojcowie Soboru definiują dobro wspólne jako sumę tych warunków życia społecznego, dzięki którym jednostki, rodziny i zrzeczenia mogą pełniej i łatwiej osiągnąć doskonałość. Ludzie mają świadomość swojej niewystarczalności i konieczności istnienia wspólnoty, w której wszyscy współpracują codziennie w celu coraz lepszego rozwoju dobra wspólnego (GS 74).

Człowiek jest, ze swojej natury, istotą społeczną, dlatego dobro każdego człowieka jest związane w sposób konieczny z dobrem wspólnym. Dlatego konieczne jest, by wszyscy wierni, podejmując współpracę stosownie do zajmowanego miejsca i pełnionej funkcji w Kościele, przyczyniali się do rozwoju dobra wspólnego. Jest to nierozłącznie związane z godnością osoby ludzkiej, która zakłada dążenie do dobra wspólnego.⁴⁵

W KKK zawarte są trzy istotne elementy, na których opiera się dobro wspólne. Po pierwsze – jest to poszanowanie osoby ludzkiej jako takiej. Każdy winien w sposób wolny korzystać ze swobód naturalnych niezbędnych do rozwoju powołania ludzkiego. Po drugie – dobro wspólne domaga się dobrobytu społecznego i rozwoju dóbr duchowych. Po trzecie – dobro wspólne stanowi pokój, czyli trwałość i bezpieczeństwo sprawiedliwego porządku (KKK, 1907-1909).

Dobro wspólne wchodzi w zakres dobra osoby ludzkiej powinno obejmować nie tylko doczesny ale i transcendentny cel życia ludzkiego.⁴⁶ Jan XXIII stwierdził: „Ponieważ zaś ludzie posiadają i ciało i duszę nieśmiertelną, nie mogą w tym życiu w pełni zaspokoić swoich potrzeb ani osiągnąć doskonałego szczęścia. W związku z tym należy dążyć do dobra wspólnego przy pomocy tego rodzaju metod i środków, które by nie tylko nie przeszkadzały wiecznemu zbawieniu człowieka, ale nawet dopomagały mu w jego osiągnięciu” (*Pacem in terris* 59). Ojcowie soborowi, jak zauważa J. Glemp, nie zaniebują żadnej okazji, by w dokumentach powtarzać, przypominać i zachęcać do wspólnej troski i działania dla dobra Kościoła powszechnego.⁴⁷

Celem zatem współpracy wiernych świeckich z duchownymi jest budowanie wspólnoty Kościoła (kan. 275 § 1), która wspomogę człowieka w takim rozwoju, który umożliwi mu osiągnięcie celu ostatecznego, tj. zbawienia. Należy zawsze

45 Zob. *tamże*, s. 43.

46 Zob. Z. Podlecki, *Kanoniczne aspekty zasady pomocniczości w Kościele*, dz. cyt., s. 423.

47 Zob. J. Glemp, *Współdziałanie w Kościele jako zagadnienie prawne po Soborze Watykańskim II*, art. cyt, s. 218.

pamiętać, że „zbawienie dusz (...) powinno być w Kościele najwyższym prawem” (kan. 1752, AS 65).⁴⁸

Zadania Kościoła są realizacją misji Chrystusa, który założył Kościół i który w nim żyje i utożsamia się z nim (LG 8). Jezus Chrystus w swojej osobie połączył trzy występujące oddzielnie w starym przymierzu funkcje: kapłana, proroka i króla (Łk 4,16-29; Hbr 5,5-7; Łk 1, 32). Otrzymanie takiej misji wiązało się z namaszczeniem. Najbardziej popularne było namaszczenie na króla (1Sm 9, 16), namaszczano również kapłanów (Wj 29,7). Proroków określano mianem namaszczonych, chociaż nie wiązało się to z polaniem olejem a z przekazaniem Ducha czy powołaniem przez Boga (1Krl 19, 16; 2Krl 2, 9-10). Chrystus, z języka greckiego *christos*, znaczy „pomazany”, „namaszczony”,⁴⁹ a chrześcijanie to ci, którzy są wyznawcami Chrystusa, albo ci, którzy są namaszczeni przez Boga do wypełnienia tej samej misji, jaką miał Chrystus.

Na mocy chrztu wszyscy wierni mają udział w potrójnej misji Chrystusa. Ta misja realizowana jest we wspólnocie Kościoła i często nazywa się ją zadaniami Kościoła. Na misję Chrystusa składa się misja prorocka, określana jako zadanie nauczycielskie; misja kapłańska, określana jako zadanie uświęcające; oraz misja pasterska określana jako zadanie królewskie.

Wnioski

Współpraca jest jedną z zasad życia wspólnoty Kościoła opartą nie tylko na przesłankach społecznych, ale przede wszystkim teologicznych. W wyniku prac Ojców soborowych znalazła szersze zastosowanie w KPK 83 jako prawo i obowiązek wszystkich wiernych chrześcijan. Podstawową przesłanką teologiczno-prawną zasady współpracy jest nauka o Kościele jako Ludzie Bożym oraz o Kościele rozumianym jako *communio*.

Ojcowie Soboru przypomnieli wszystkim wiernym chrześcijanom ich wspólne powołanie do świętości wynikające z konsekracji chrzcielnej, która jest źródłem powołania każdego wiernego do pełnienia funkcji prorockiej, kapłańskiej i królewskiej, będących podstawą trzech zadań misji Kościoła. Wspólne zasadnicze powołanie do realizacji tej misji jest fundamentem podejmowania wspólnego działania. Z tego wynika powszechna wszystkim wiernym odpowiedzialność za Kościół i troska o realizację zadań Kościoła. Współpraca jest nie tylko prawem wiernych, lecz także obowiązkiem, który mają realizować nie tylko niektórzy wierni

48 Zob. J. Krukowski, *Prawo Administracyjne w Kościele*, Warszawa 2011, s. 362-363.

49 Zob. R. Popowski, *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu*, Warszawa 1997, s. 657-658.

w poszczególnych wspólnotach czy stowarzyszeniach kościelnych, ale wszyscy. Oznacza to, że w różnych okolicznościach powinni oni podejmować wysiłki, by wspólnie, pomagając sobie nawzajem, w sposób fizyczny lub duchowy wypełniać zadania Kościoła, szanując swoją różnorodność i odmienne kompetencje.

Wynika z tego, że do współpracy uprawnieni i zobowiązani są zarówno wierni świeccy między sobą, jak i wierni duchowni, duchowni ze świeckimi, osoby życia konsekrowanego między sobą oraz razem ze świeckimi i duchownymi. Każdy, przez spełnianie właściwych sobie kompetencji, powinien przyczynić się do wspólnego realizowania zadań Kościoła i służyć swoimi charyzmatami innym członkom wspólnoty w celu osiągnięcia zbawienia dusz.

THE PRINCIPLE OF COOPERATION BY RIGHT AND DUTY

OF ALL THE CHRISTIAN FAITHFUL IN THE LEGISLATION
OF THE CHURCH

SUMMARY

The cooperation between people is one of the most important rules of social code. It also applies to all the faithful of the Catholic Church. The source is not only the social nature of the Church, but primarily theological reasons. The Second Vatican Council recalls that cooperation is linked to the right of the baptized to care for carrying out the tasks of the Church. Moreover, it is not just a privilege of certain communities, but the duty of all believers. The legislator included this principle in the rights and duties of all the faithful. In carrying out their charismas every faithful should remember that it is the will of the Church to undertake joint action in order to achieve the salvation of souls.

Keywords: cooperation, the christian faithful, social code, The Second Vatican Council, law and duty